

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

**Slavení posvátné liturgie před a po Druhém vatikánském
koncilu**

Bakalářská práce

Autor: Ivan Stejskal
Studijní program: B7507 - Specializace v pedagogice
Studijní obor: Náboženská výchova
Vedoucí práce: ThLic. Ing. Mgr. Jiří Heblt

Hradec Králové

2015

UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ
Pedagogická fakulta
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ivan Stejskal**
Osobní číslo: **P112033**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Náboženská výchova**
Název tématu: **Slavení posvátné liturgie před a po Druhém vatikánském koncilu**
Zadávací katedra: **Katedra kulturních a náboženských studií**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V Římě, dne 4. prosince 1963, byl schválen dokument Druhého vatikánského koncilu Sacrosanctum Concilium, Konstituce o posvátné liturgii. Ve své bakalářské práci budu zkoumat motivy přijetí tohoto dokumentu. Chtěl bych srovnávací metodou nalézt možný shodný prvek mezi tradičním a pokoncilním ritem s ohledem na výroky a neměnné učení Magisteria katolické církve a podle zásady: Lex orandi, lex credendi: jak se modlíme, tak také věříme.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne: 15. 06. 2015

.....

Poděkování

Rád bych poděkoval panu ThLic. Ing. Mgr. Jiřímu Hebltovi za odborné vedení, konzultace, rady a cenné připomínky, které mi poskytl v průběhu zpracování mé bakalářské práce. Svými korekcemi mi velice pomohl orientovat se ve složitém světě odborných textů.

Anotace

STEJSKAL, Ivan. *Slavení posvátné liturgie před a po Druhém vatikánském koncilu*
Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové 2015. 50 s.
Bakalářská práce.

Bakalářská práce se zabývá posvátnou liturgií katolické církve. Zkoumá a definuje liturgii na základě předobrazů liturgie starozákonní oběti a potvrzuje fundamentální význam liturgie ze svědectví Písma Starého a Nového zákona. Všímá si změn, které v průběhu staletí měnily její vnější povahu. Liturgie katolické církve se řídí zásadou *Lex orandi, lex credendi*: jak se modlíme, tak také věříme. Touto zásadou budu srovnávat povahu a proměny liturgie s ohledem na neměnné učení Magisteria katolické církve. Římsko-katolický ritus posvátné liturgie má v současné době dvě podoby. Jedná se o liturgii tradiční, která byla přijata Tridentským koncilem a liturgií, která je definovaná v dokumentu Druhého vatikánského koncilu *Sacrosanctum concilium*. Tyto dvě liturgie hodlám porovnat a zjistit, zdali jsou z hlediska shora uvedené zásady rovnocenné.

Klíčová slova: liturgie, Tridentský koncil, liturgické hnutí, Druhý vatikánský koncil

Annotation

STEJSKAL, Ivan. *The celebration of the sacred liturgy before and after Vatican II*. Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 50 pp. Bachelor Thesis.

Bachelor thesis deals with the sacred liturgy of the Catholic Church. Examines and defines the liturgy based on prototypes Liturgy Old Testament sacrifices and confirms the fundamental importance of the liturgy of the testimony of the Scriptures of the Old and New Testaments. Takes note of the changes over the centuries changed its external nature. The liturgy of the Catholic Church is governed by the principle *Lex orandi, lex credendi*: we pray, and we also believe. This is the principle I will compare the nature of the liturgy and changes with respect to the constant teaching of the Magisterium of the Catholic Church. Roman Catholic rite liturgy currently has two forms. This is the traditional liturgy, which was adopted by the Council of Trent and the liturgy, which is defined in the Vatican II document *Sacrosanctum Concilium*. These two liturgy intend to compare and see if you are in terms of the principles outlined above equivalent.

Keywords: liturgy, the Council of Trent, liturgical movement, the Second Vatican Council

OBSAH

Seznam použitých zkratek.....	9
ÚVOD.....	10
1 Vymezení pojmu křesťanské liturgie.....	12
2 Předobrazy křesťanské liturgie ve Starém zákoně.....	14
2.1 Oběť Adamova syna Abela	14
2.2 Oběť praotce Abraháma	16
2.3 Oběť Melchisedechova	17
2.4 Oběť za hřích podle knihy Levitikus	19
2.5 Oběť podle Malachiáše.....	20
3 Jediná oběť Nového zákona.....	22
3.1 Kristus jediný a věčný velekněz	23
3.2 Liturgie mše svaté.....	25
3.3 Proč slavíme liturgii oběti mše svaté	26
3.4 Užitky oběti mše svaté.....	28
4 Katolická reforma a její význam pro liturgii	30
4.1 Tridentýský koncil	31
4.2 Období po Tridentýském koncilu	33
5 Liturgické hnutí a jeho představitelé	36
5.1 Prosper Guéranger	36
5.2 Lambert Beauduin	37
5.3 Romano Guardini	39
6 Druhý vatikánský koncil.....	42
7 Srovnání.....	45
7.1 Summorum pontificum.....	46
Závěr	48
Seznam použité literatury	49

..

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

DH - DENZINGER, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum.*

Ex - Exodus

Gn - Genesis

Iz - Izaiaš

J - Jan

KKC - Katechismus katolické církve

L - Lukáš

Lv - Levitikus

Mal - Malachiáš

Mt - Matouš

SC - Sacrosanctum concilium - Konstituce o posvátné liturgii

P - Petr

Tim - Timoteovi

Ž - Žalm

Žd - Židům

Úvod

Mým zájmem byla katolická liturgie, která vyrůstala z prožívané víry. Každý křesťan svou prožívanou vírou zároveň čerpá z kořenů této víry. Tím získává ukotvení a sebepotvrzení ve společenství, které je utvrzováno katolickým krédem. Právě z kořenů získává životadárnou schopnost rozlišovat a bojovat o svou identitu. Zkoumal jsem a porovnával katolickou liturgii skrze předobrazy z Písma a předávané Tradice. Slavení posvátné liturgie před a po Druhém vatikánském koncilu nemá být mezníkem a předělem, jak by se mohlo z názvu práce zdát, ale spíše jde o nalezení společných prvků při slavení posvátné liturgie.

Konstituce o posvátné liturgii byla promulgována papežem Pavlem VI. v Římě 4. prosince 1963 a v úvodu této konstituce se říká:

„Posvátný sněm si vytkl za cíl neustále prohlubovat křesťanský život věřících, lépe přizpůsobit potřebám naší doby instituce podléhající změnám, podporovat všechno, co může přispět k sjednocení všech věřících v Krista, a posilovat vše, co může být pro všechny pozváním do církve. Proto považuje za svůj zvláštní úkol postarat se také o obnovu a rozvoj liturgie.“ (Sacrosanctum Concilium, 2002, s. 1)

Posvátný sněm koncilních Otců v této preambuli deklaruje svůj úmysl prohlubovat křesťanský život všech věřících a konstatuje, že by se měla liturgie lépe přizpůsobovat institucím a době, která podléhá změnám, a podporovat vše, co by sjednotilo církev. V přijatém dokumentu se hovoří o obnově a rozvoji liturgie. Konceptuálně se myšlenka rozvíjela na pozadí historického rámce tzv. „Hnutí liturgické obnovy,“ které vyvrcholilo právě přijetím již zmíněného dokumentu. Dokument Sacrosanctum Concilium (dále jen SC) byl jen jedním z mnoha, které byly přijaty koncilními Otci, a nelze ho tedy vytrhávat z celkového kontextu koncilu. Katolická církev je věroučně ukotvená na fundamentech, které tvoří organické články víry, které jsou navzájem propojeny. Naruší-li se jen jeden článek víry rozruší se i ostatní, které drží budovu církve v existenci. V první části práce se pokusím o definování pojmu liturgie. Poté za pomoci Písma a znalců křesťanské liturgie uvedu příklady Starého zákona jako předobrazu budoucí liturgie. Následně zasvětim čtenáře do výkladu mše svaté. Liturgie prožívala i svá krizová období a zvláště se to projevovalo za reformace. Ve své práci reflektuji období před

Tridentským koncilem a snahu o církevní obnovu. Samotný Tridentický koncil byl vyvrcholením těchto snah a sebevědomě definoval sebepojetí církve, víry a své směřování. V genezi tzv. „liturgického hnutí“ si všímám několika postav, které zásadním způsobem ovlivnily směřování tohoto hnutí k pozdějším změnám v liturgii. V závěru chci najít možnou shodu a koexistenci mezi tradiční liturgií a tzv. „pokoncilní.“ Ve své práci se opírám především o Písmo svaté, odborná teologická díla našich i zahraničních autorů, dokumenty Tridentického koncilu, Magisteria katolické církve, názory kněží i laiků a Dokumenty Druhého vatikánského koncilu.

1 VYMEZENÍ POJMU KŘESŤANSKÉ LITURGIE

Samotný pojem liturgie je odvozen od řeckého slovesa *leitúrgein*. Významem se odlišoval, od dnešního chápání tohoto pojmu, o čemž svědčí jeho používání v předkřesťanské době, kdy se tímto pojmem označovaly různé služby pro blaho lidu, výkon kultovní pohanské bohohody, aranžmá hostin a státních slavností. Široký výklad pojmu byl odvozen od jeho významu veřejná služba lidu. Z antropologického hlediska je liturgie, striktně vzato, souborem gestikulačních a verbálních formulí, které se vztahují k nějakému cíli. Tento cíl může být profánního nebo transcendentního charakteru.

V dnešním sekulárním světě lze mnohá společenská jednání označit za ustálenou liturgii, která je zaměřena k lidskému společenství anebo jednotlivci. Na rozdíl od tehdejšího pohanského světa, který přeci jen uznával a uctíval své bohy a bůžky, se současná společnost přiklání k rituálům a sebeoslavám, které jsou zbaveny transcendentna. Zde mám na mysli čistě humanisticky pojímané rituály nahrazující náboženskou víru, které definují ateistickou společnost, jako například vítání občánků, vzdávané pocty za sportovní výkony, filmové a pěvecké ceny či různá díla lidských rukou.

Podle Františka Kunetky (2001, s. 26-27) jsou mnohé situace lidské existence svázány s rituálními obřady. Zde má na mysli především různé iniciační obřady dospívající mládeže, manželské a pohřební obřady. Neexistuje lidské společenství, které by bylo prosto liturgických úkonů. Rituální kultury definuje František Kunetka jako jednání lidí ve světě, ve kterém si ujasňují skrze symbolické akty svůj vztah k sobě a ke světu a k bytí obecně.

Liturgie jako taková je ovšem spojována s křesťanstvím a především s obřady katolické církve, a tak je i pojímána. Liturgie je obecným znakem křesťanského společenství. Přestože i jiná náboženská společenství používají předepsaný systém bohohody, nemluvíme v tomto případě o liturgii. Křesťanská liturgie se neomezuje pouze na přesně vymezené dílčí úkony zaměřené na jediný cíl, i když s oním cílem úzce souvisí.

Paul de Clerc (2002, s. 9) zmiňuje používání liturgie i při obřadech slavení křtu či pohřbech.

Dle Adama (2001, s. 17) se o liturgii zmiňuje i Septuaginta (řecký překlad Starého zákona, 250-150 př. Kr.) v souvislosti s konáním chrámové služby kněží a levitů. Nový zákon liturgii zmiňuje na několika místech (L 1, 2; srov. Žd 9, 21;10,11). Jinde odkazuje v jiném smyslu i na veřejné a charitativní činnosti.

Katechismus katolické církve o liturgii říká: *„Výraz liturgie znamená původně veřejné dílo, služba lidu nebo služba ve prospěch lidu. V křesťanské tradici to znamená, že Boží lid má účast na Božím „dile“. Kristus, náš Vykupitel a Velekněz, skrze liturgii pokračuje ve své církvi, s ní a skrze ni v díle našeho vykoupení.“*

(KKC, 2002, čl. 1069)

2 PŘEDOBRAZY KŘESŤANSKÉ LITURGIE VE STARÉM ZÁKONĚ

V této části práce chci poukázat na to, že kořeny křesťanské liturgie a oběti mše svaté sahají do hlubokého starozákonního dávnověku, a to až k počátkům dějin spásy. Oběti byly Bohu přinášeny, ale samy o sobě byly stínem či předobrazem budoucí liturgie oběti mše svaté. Hlavní cíl křesťanské liturgie se vztahuje k oběti mše svaté, která je nadčasově platná a pravdivá. Tento výrok lze opřít o předobrazy, které lze nalézt ve Starém zákoně a které se naplnily v Novém zákoně. Bůh totiž věci budoucí předznamenává nezrušitelnými znameními, která se neodvolatelně plní v časové ose dějin spásy. Předobrazy rozumíme typologii událostí, které jsou sice reálně skutečné, ale odkazují ke skutečnosti budoucí. Jsou stínem obrazu skutečného. Samotný předobraz či proroctví může v konkrétním čase působit zavinutě, ale v okamžiku jeho naplnění se ukazuje jeho logická stavba, posloupnost a pravdivá nabídka k výkladu, přičemž mezi oběma událostmi existuje příčinná souvislost a ukazuje se smysl událostí. V tom smyslu také říká náš Pán Ježíš Kristus:

„Nemyslete si, že jsem přišel zrušit Zákon nebo proroky. Nepřišel jsem je zrušit, ale naplnit.” (Mt 5,17)

Starý zákon obsahuje mnoho předobrazů, které nám ukazují na způsoby jednání Trojjediného Boha v dějinách spásy. Liturgie oběti mše svaté má své předobrazy v jednání našich praotců v různých způsobech přinášených obětí a Bohopocty.

2.1 Oběť Adamova syna Abela

Za předobraz křesťanské liturgie lze považovat oběť Abelovu. V eucharistické modlitbě římského kánonu prosí kněz, aby Bůh shlédl na obětní dary a aby je přijal se zalíbením jako oběť Jeho služebníka, spravedlivého Abela, kterého jmenuje jako prvního mezi ostatními patriarchy Starého zákona. (Římský misál, 1947, s. 509)

Oběť Abelova je první doložitelnou obětí, kterou nám zprostředkovává starozákonní biblický příběh knihy Genesis. Písmo svaté ve svých verších sděluje, že Adam poznal svou ženu Evu a ta mu porodila syna Kaina, který se stal zemědělcem.

Zanedlouho Eva opět poznala svého muže Adama a porodila mu syna Abela, který se zabýval pastevectvím. Po jisté době se Kain rozhodl, že Bohu předloží plody země jako obětní dar. Stejně tak učinil jeho bratr Abel, který však obětoval Hospodinu prvorozených ovcí ze svého stáda, jakož i jejich tuk. (Gn 4,2-4)

Ač by se mohlo namítnout, že z hlediska zaznamenané liturgické chronologie je prvním obětníkem Kain, z hlediska pravé a přijaté oběti je prvním obětníkem Abel, protože Kainovu oběť Bůh nepřijal.

Stejně tak soudí ctihodný Martin z Kochemu (1933, s. 56), neboť podle něj je Abelova oběť prvním předobrazem oběti mše svaté, a to z několika důvodů. Martin z Kochemu mluví o pravé zbožnosti a spravedlnosti Abela, který přinesl oběť zápalnou z prvorozenců svého stáda. Příběh z Písma svatého dále potvrzuje, že se Abelova oběť Bohu zalíbila. Bůh příznivě vzhlédl na Abela a jeho dary. Boží přízeň byla Abelovi a jeho oběti projevena, neboť Abel svou zbožností vyjadřoval víru v příchod budoucího Vykupitele a Bůh, který vidí lidská srdce i ledví viděl, že Abel věří se srdcem odevzdaným a pokorným. Že se Bohu Abelova oběť líbila, dovozuje ctihodný Martin z Kochemu ze svědectví prastarých podání, které spočívalo v tom, že Abelovu oběť dal Bůh strávit ohněm z nebe, jakož se tak dělo i s pozdějšími oběťmi z dob Starého zákona. Přestože se Bohu Abelova oběť nadmíru líbila a svým přijetím dal své svědectví, oběť křesťanské liturgie přijímá s větším zalíbením, protože když při pozdvihování kněz obětuje, tu vidí svého milovaného Syna, který se za nás obětuje a v kterém se Mu zalíbilo

V listě Židům se píše: „*Ábel věřil, a proto přinesl Bohu lepší oběť než Kain a dostalo se mu svědectví, že je spravedlivý, když Bůh přijal jeho dary; protože věřil, ještě mluví, ač zemřel.*” (Žd 11,4)

Tentýž list vysvětluje, v čem spočívala spravedlnost Abelova a proč byla jeho oběť, kterou přinesl Bohu lepší než Kainova: „*Věřit Bohu znamená spolehnout se na to, v co doufáme, a být si jist tím, co nevidíme.*” (Žd 11,1)

2.2 Oběť praotce Abraháma

Velikou postavou dějin spásy je náš praotec Abrahám, ke kterému se hlásí tři největší světová náboženství. Na něm se naplnilo Boží zaslíbení, že jeho potomstva bude jako hvězd na nebi. (Gn 15,5)

I Abrahám přinášel Bohu oběti, například kniha Genesis uvádí: *„Odtud táhl dál na horu, která je východně od Bét-elu, a postavil svůj stan mezi Bét-elem na západě a Ajem na východě. Také tam vybudoval Hospodinu oltář a vzýval Hospodinovo jméno.”* (Gn 12,8)

Dle velkého znalce katolické liturgie ctih. Martina z Kochemu (1933, s. 57) je rovněž Abraháмова oběť předobrazem oběti mše svaté a připomíná též Izáka a Jakuba, kteří přinášeli Bohu oběti krvavé, ale i zápalné. Všechna tato jména staví do jedné řady služebníků Božích v tom smyslu, že je nazývá pravými služebníky Boha. Martin z Kochemu též vzpomíná kánon mše svaté, kde se připomíná jméno Abrahámovu v souvislosti s jeho obětí, která je předobrazem oběti Ježíše Krista. Abraháмова víra a poslušnost byla obdivuhodná, protože ani na chvíli nezaváhal a byl ochoten obětovat svého syna Izáka. Svázal jej, položil na dříví, které sám Izák na svých zádech přinesl, a vytasiv svůj meč, chystal se jej zabít. Izákova oběť není jen předobrazem krvavé oběti Ježíše Krista na kříži, ale opravdovým obrazem nejsvětější oběti mše svaté. Martin z Kochemu totiž soudí, že Izák skrze opravdovou ochotu a poslušnost Abrahámovu byl obětován, ale krve ani života nepozbyl. Zrovna tak Ježíš Kristus vykonal z poslušnosti k svému Otci svou oběť, kdy sice trpěl a zemřel, ale třetího dne vstal z mrtvých. Poté se Ježíš Kristus stal trvajícím obětí ve mši svaté, ale nekrvavým způsobem. Jinak by musel neustále trpět a umírat s každou denní mší svatou. Právě proto je Izákova oběť, která byla nekrvavá, podobná nekrvavé oběti mše svaté, která je denně přinášena Bohu v katolických kostelích.

Abraháмова oběť vlastního syna Bohu je typologicky nejjasnějším předobrazem oběti mše svaté.

2.3 Oběť Melchisedechova

Starozákonní Melchisedech je pro nás tak trochu záhadou. Z Písma svatého se dozvídáme, že to byl král Salemu a kněz Boha nejvyššího. Melchisedech je zmiňován v souvislosti s příběhem praotce Abraháma, který se stal nechtěným účastníkem válečného střetu čtyř velkých králů. Vítězové střetu nejenže pobrali veškerou trofej, ale zajali i Abrahámovy synovce Lota spolu s jeho čeledí. Praotec Abrahám se setkává s Melchisedechem, králem Salemu, po vítězné výpravě, kdy osvobozuje ze zajetí Lota a jeho lid. Vracejícímu se Abrahámovi přicházejí vstříc král Sodomy a král Salemu. Melchisedech přináší a obětuje chléb a víno, a poněvadž byl knězem nejvyššího Boha, pronáší požehnání Abrahámovi ve jménu Božím a Abrahám mu dává od vší kořisti desátek. (Gn 14,8-20)

V tomto příběhu Starého zákona se setkáváme s předobrazem oběti mše svaté ve způsobu chleba a vína, kterou přinesl kněz Boha pravého a nejvyššího král Salemu Melchisedech. Ten za liturgických obřadů a modliteb obětoval chléb a víno jako díkůvzdání za vítězství Abrahámovo nad jeho nepřáteli. Některá místa v Písmu mají krále Melchisedecha za předobraz Krista, v tom smyslu onu skutečnost komentuje list Židům: *„Tento Melchisedech, král Sálemu a kněz nejvyššího Boha, vyšel vstříc Abrahámovi, když se vracel po vítězství nad králi. Požehnal mu a Abrahám mu z veškeré kořisti dal desátý díl. Jméno Melchisedech se vykládá jako král spravedlnosti, král Sálemu pak znamená král pokoje. Je bez otce, bez matky, bez předků, jeho dny nemají počátek a jeho život je bez konce. A tak podoben Synu Božímu zůstává knězem navždy.“* (Žd 7,1-3)

List Židům připodobňuje Melchisedecha k Synu Božímu. Nikdo neví, kdy se narodil, neví se o jeho předcích, z nichž pochází, ani kdy zemřel. Melchisedech se objevuje náhle v Písmu svatém jakoby jen vedlejší statická postava příběhu Abrahámovy a přece však svým vkročením do naší dějinné jsoucnosti zde stojí jako nepřehlédnutelné znamení. Zrovna tak náš Pán Ježíš Kristus přichází od věčnosti a do věčnosti se poté vrací. Zkoumáme-li zprávu Písma svatého z hlediska účelu, pak se nám Melchisedech jeví nejen jako ten, kdo oběť vykonal, ale i jako odkaz či náповěda.

Stejně tak i Ježíš Kristus přišel na svět za jediným účelem. On sám sice říká, že přichází od Otce, aby vydal svědectví pravdě, ale jeho oponenti z řad židovských kněží nevědí, kdo je. Ježíš přichází spasit padlého člověka svou obětí na kříži. Ježíš o sobě prohlašuje: „...*já jsem cesta pravda a život.*“ (J 14,6)

Kristova cesta vedla k jeho hlavnímu poslání a veškeré jeho skutky byly činěny na cestě k tomuto cíli. Svým jednáním naplňuje všechny náznaky a předobrazy, které odkazovaly na Něj. Melchisedech za liturgických obřadů obětoval chléb a víno. Rovněž Ježíš Kristus obětoval chléb a víno při poslední večeři se svými učedníky. Ze slov Ježíše Krista však vyplývá, že jeho oběť je provždy platná a pravá až do skonání všech věků.

Dle Martina z Kochemu (1933, s. 58-59) byla Melchisedechova oběť chleba a vína děkovací za vítězství Abrahama nad svými nepřáteli, kterého s pomocí Boží dosáhl. Podobenství s obětí Kristovou spatřuje v tom, že Ježíš Kristus ve své řeči svým nástupcům mimo jiné přikázal konat tuto oběť i jako oběť chvály a díky za to, že vítězně přemohl smrtelný zápas s mocnostmi zla, čímž nás vykoupil z otročení ďáblu. Oběť je definována zároveň jako trvalá a jako nejslavnější připomínka jeho vítězství až do té doby, dokud opět vítězně nepřijde při svém druhém příchodu.

Dary, které přinesl Abrahám Melchisedechovi, jakoby odkazovaly na dary, které přinesli mudrcové z východu právě narodivšímu se Ježíškovi. Zde se praotec Abraham chová jako někdo, kdo je přes svou vůdcovskou důstojnost a Boží vyvolení podřízen někomu většímu v důstojnosti i postavení než je on sám.

Nakonec i král David říká: „*Králové Taršíše a ostrovů přinesou dary, budou odvádět daň králové Šeby a Seby. Všichni králové se mu budou klanět, všechny národy mu budou sloužit.*“ (Ž 72,10-11)

A dále pokračuje David: „*Hospodin přísahal a nebude želet: Ty jsi kněz navěky podle Malkisedekova řádu.*“ (Ž 110,4)

2.4 Oběť za hřích podle knihy Levitikus

Předobrazem Kristovy oběti je i vyprávění třetí knihy Mojžíšovy *Levitikus*. Tato kniha Starého zákona pojednává o obětních řádech za hřích a různá provinění vyvolaného lidu. Přestože se zdají být některé obětní předpisy složité, mají svůj význam stejně jako liturgické pomůcky a předepsaný šat kněží. Předepsaná služba ve svatyni se konala každý den, ale jednou za rok ve velký Den smíření vstupoval velekněz do svatyně, aby ji očistil. V tento den se konala obětní liturgie za hřích všeho izraelského lidu. Kniha *Levitikus* popisuje podrobně celý obřad, který snímal přestoupení Božího lidu. V ten den se obětovalo několik zvířat. Z širšího obřadu uvádím jednu důležitou část:

„...Kozel, na kterého padl los pro Azázela, bude postaven živý před Hospodina, aby na něm vykonal smírčí obřady a vyhnal jej k Azázelovi na poušť. Potom přivede Áron býčka jako svou oběť za hřích, aby za sebe a za svůj dům vykonal smírčí obřady a porazí ho jako svou oběť za hřích.” (Lv 16,10-11)

Kozel, který byl vyhnán na poušť, na sobě nesl nepravosti lidu. Poušť byla, dle starých podání, v moci pouštního démona Azazela, který byl jedním z padlých andělů. (Pravdivost Písma dosvědčují zkazky o pouštním démonu, které se tradují mezi nomády i v současné době). Kniha *Levitikus* dosvědčuje obřad takto:

„...Áron vloží obě ruce na hlavu živého kozla. Vyzná nad ním všechny nepravosti Izraelců a všechna jejich přestoupení se všemi jejich hřích a vloží je na hlavu kozla; pak ho dá připraveným mužem vyhnat do pouště. Kozel na sobě ponese všechny jejich nepravosti do odlehlé země. Toho kozla vyžene na poušť.” (Lv 16,21-22)

Liturgie obřadu Dne smíření a všechny oběti krve měly Izraeli ukázat svatost Hospodina, a to že bez vylití krve není odpuštění. Hříchem se člověk znečišťuje natolik, že není schopen obstát před svatostí Boha.

Samotné zvíře, byť bez vady, nemůže sejmout hřích člověka, To může jen Bůh. Zde není pochyb o tom, že liturgický obřad obětování zvířete bez jediné vady symbolizuje zástupnou oběť Pána Ježíše Krista, kterou přinesl na kříži. Tím,

že v předepsaném úkonu hříšník pokládá ruku na hlavu smírné oběti, vyjadřuje svou hříšnost a souhlasí s tím, že bez této oběti by propadl smrti.

Zrovna tak v křesťanské liturgii ještě před započítím obřadů mše svaté vyznáváme se zkroušeností a lítostí své hříchy ve svátosti smíření a ty jsou nám odpouštěny pro krev, kterou za nás prolil náš Pán Ježíš Kristus Beránek bez poskvrny.

2.5 Oběť podle Malachiáše

Kniha Malachiáš je poslední knihou tzv. malých proroků Starého zákona v Bibli. Malachiáš je posledním z proroků, kteří svými předpověďmi odkazovali na příchod Mesiáše. Malachiáš však neodkazoval pouze na Mesiáše, ale prorokoval o oběti mše svaté, kterou z vnuknutí Ducha svatého viděl. Přináší o tom svědectví:

„Od východu slunce až na západ bude mé jméno veliké mezi pronárody. Na každém místě budou přinášet mému jménu kadidlo a čistý obětní dar. Zajisté bude mé jméno veliké mezi pronárody, praví Hospodin zástupů.“ (Mal 1,11)

Prorok Malachiáš zde mluví o budoucí oběti, která se bude přinášet mezi všemi národy. Zajisté nemá na mysli soudobé oběti Starého zákona, neboť ustanovená oběť sice měla být bez vady, ale byla svou povahou nedokonalá. Sám Hospodin kárá svůj lid za prohřešky spojené s ledabylou a neupřímnou obětí. Malachiáš kritizuje znesvěcování oltáře Hospodinova a lehkovážnost obětníků:

„Říkáte: ‚Ach, nač se trápit?‘ a vše odbýváte, praví Hospodin zástupů. Přinášíte, co bylo vzato násilím, kulhavé i nemocné přinášíte jako obětní dar. Což si mohu oblíbit, co je z vaší ruky? Praví Hospodin. Bud' proklet chytrák, jenž má ve svém stádu samce, a složí-li slib, obětuje Panovníku zvíře vykleštěné. Neboť já jsem velký Král, praví Hospodin zástupů, mé jméno budí mezi pronárody bázeň.“ (Mal 1,13-14)

Jestliže oběti Starého zákona nebyly v očích Hospodinových dokonalé, tím spíše byly oběti pohanské odporností a spíše byly přinášeny d'áblu. To, že Hospodin neměl zalíbení ani v obětech svého lidu, dosvědčuje list Židům:

„Proto Kristus říká, když přichází na svět: „Oběti ani dary jsi nechtěl, ale dal jsi mi tělo. V zápalné oběti ani v oběti za hřích, Bože, jsi nenašel zalíbení. Proto jsem řekl: Zde jsem, abych konal, Bože, tvou vůli, jak je o mně v tvé knize psáno. Předně říká: „Oběti ani dary, oběti zápalné ani oběti za hřích jsi nechtěl a nenašel jsi v nich zalíbení“ – totiž v takových, jaké se obětuji podle zákona.“ (Žd 10,5-8)

Proroctví Malachiášovo se může vztahovat pouze k oběti Nového zákona, ne však pouze k oběti Ježíše Krista na kříži. Ta byla sice čistá a dokonalá, ale protože nehovoří jen o jediné přinesené oběti, ale o každém místě, kde bude oběť přinášena a o mnohých pronárodch, kde bude v úctě jméno Boží, tak se jedná o oběť přinášenou denně v liturgii oběti mše svaté na celém světě nekrvavým způsobem.

3 JEDINÁ OBĚŤ NOVÉHO ZÁKONA

V Novém zákoně se naplnily přísliby Starého zákona. Zde se již realizuje spasitelské jednání Boha ve svém Synu Ježíši Kristu. Ze zpráv synoptiků je zřejmé, že právě v Ježíši Kristu se vše, co bylo předpovězeno, naplnilo. Nový zákon není předobraz, ale samotné Zjevení Boha do dějin člověka po lidském způsobu.

Liturgie oběti mše svaté byla předpovězena v podobenstvích a předobrazech Starého zákona. A stejně jako mnohé starozákonní předobrazy se i liturgie stala živoucím svědkem Božího jednání v dějinách spásy a potvrzením neodvolatelnosti Božích zaslíbení. Novozákonní obětí i obětníkem se stal náš Pán Ježíš Kristus.

To, že Ježíš Kristus ustanovil oběť Nového zákona, vyplývá z jeho řeči při poslední večeři v kruhu svých učedníků: „*Pak vzal chléb, vzdal díky, lámal a dával jim se slovy: Toto jest mé tělo, které se za vás vydává. To číňte na mou památku. A právě tak, když bylo po večeři, vzal kalich a řekl: Tento kalich je nová smlouva zpečetěná mou krví, která se za vás prolévá.*“ (L 22,19-20)

V této souvislosti si nelze nevzpomenout na Mojžiše, který téměř stejně promluvil ke svému národu, když veškerou pospolitost pokropil krví oběti a řekl: „*Toto je krev smlouvy, kterou s vámi prostřednictvím všech těchto ustanovení uzavřel Jahve.*“ (Ex 24,8)

A Katolický katechismus potvrzuje: „*Kristova smrt je zároveň velikonoční obětí, která dovršuje definitivní vykoupení lidí skrze ‚Beránka,‘ který snímá hříchy světa.*“ (KKC, čl. 613)

Pán Ježíš Kristus skutečně při poslední večeři proměnil chléb ve své svaté tělo a pohár vína ve svou svatou krev, podobně jako proměnil v Káni Galilejské vodu ve víno. Je to odkaz na nadcházející oběť na kříži, ale zároveň skutečné proměnění a obětování svému Otci v nekrvavém způsobu. Jedná se o skutečné zpřítomnění (hebrejsky zikkaron) a nikoli o činění symbolických gest ve smyslu pouhé smuteční vzpomínky, jak někteří tvrdí.

Dle Antonína Čaly (1941, s. 18-19) Pán Ježíš Kristus hovoří sice s odkazem na krvavou oběť kalvárskou, ale tady a v tomto okamžiku říká: „*Toto je mé tělo, které*

se za vás vydává. Toto je má krev, která se za vás prolévá.” Jestliže má být krev prolita, pak je nezbytností, aby bylo dáno v oběť i tělo. Jestliže prohlásil, že jeho učedníci, za které se jeho tělo a krev obětuje, mají činit taktéž, musí ze smyslu jeho příkazu činit také tak, jako činil Pán Ježíš Kristus, totiž obětovat to samé tělo a krev Ježíše Krista pod způsobem chleba a vína.

Shora uvedené výroky jsou jednak vyplývající z Písma svatého, a tudíž z logické souvislosti, dále pak z výroků Tridentského koncilu a jeho Učitelského úřadu, na něž odkazuje i Gerhard Müller:

„Obětním jednáním a obětním darem je jeden a týž Kristus, který působí v eucharistii skrze službu církve. Oběť na kříži a mešní oběť se od sebe liší jen ve způsobu, jakým jsou přinášeny. Na kříži jako oběť krvavá, zde jako nekrvavě uskutečněná svátostná oběť vzpomínková.” (DH 1743) (Müller, 2010, s. 722)

My všichni, kteří se účastníme liturgie mše svaté, společně s Ježíšem usedáme k poslední večeři, stojíme pod jeho křížem na Kalvárii a máme podíl na jeho vzkříšení.

3.1 Kristus jediný a věčný velekněz

Mše svatá je středem našeho katolického náboženství a nejdokonalejším aktem Bohopocty. Zde se obětuje Syn Boží Ježíš Kristus svému Otci a jeho každíčký úkon má nesmírnou cenu. Co mohli nabídnout starozákonní velekněží? Ač jejich přinášené oběti byly Bohem ustanoveny, byly jen stínem toho, co mělo teprve přijít, jejich kněžství bylo jen náznakem kněžství budoucího. Navíc jejich kněžství i oběti byly omezeny časem, který jim byl vyměřen.

Pozoruhodné velikonoční tajemství nám přibližuje podstatný obrat v chápání nejen kněžství, ale i oběti. Ještě předtím, než se chrámová opona roztrhla vedví, aby ohlásila dějinný předěl, sám Ježíš Kristus svým jednáním odkazuje na kněžskou autoritu, kterou obdržel od svého Otce. List Židům, tvrdí, že, že důstojnost velekněže si nikdo nemůže dát sám, protože i levitští kněží byli povoláváni ke službě Bohem: *„Stejně tak ani Kristus nepřiřkl sám sobě slávu stát se veleknězem, ale obdržel ji od*

toho, jenž mu řekl: Ty jsi můj Syn, já jsem tě dnes zplodil; a jak říká jinde: Ty jsi kněz navěky podle řádu Melchisedechova.” (Žd 5,5-6)

List rovněž rekapituluje a porovnává oběti mojžíšské a obětí Kristovu a dochází k závěru, že povaha dřívějších obětí byla jen náznakem či stínem dober budoucích a zvířecí oběti, které se každoročně přinášely, nemohou přivést k dokonalosti ty, kteří se k Bohu obracejí. Co do účinnosti tyto oběti nemají moc hříchy snímat a dochází ke zjištění, že naopak se těmito obětmi hříchy spíše připomínají. (Žd 10,1-3)

O Kristovi list Židům praví: „*On naopak přinesl za hříchy jedinou oběť a pak usedl navěky po Boží pravici...*“ „*On totiž jedinou obětí učinil navždy dokonalými ty, které posvěcuje...*” (Žd 10,12-14)

Jedinečnost Kristova velekněžského úřadu spočívá v neomezenosti časem a v jeho dokonalosti. V dřívějších dobách se kněžský úřad dědil po mnohá pokolení a kněží bylo mnoho, neb byli omezeni svou smrtelností. Kdežto Kristus, který je od věčnosti a jeho dny nemají konce, je zárukou jedinečného a neměnného kněžství. Mohlo by se namítnout, že i nyní je mnoho kněží, ale není tomu tak. Katolický kněz je skrze posvátnou liturgii mše svaté v podstatě druhým Ježíšem Kristem, který obětuje sám sebe pod způsobou chleba a vína svému Otci. Mnoho kněží tudíž obětuje tu samou a jednu oběť, která je povahy nejdokonalejší.

Z tohoto hlediska je Ježíš Kristus jediný a věčný velekněz podle řádu, který byl dějinně předznamenán knězem Melchisedechem.

Současný katolický kněz, který je právoplatně vysvěcen a ustanoven církví, dostává moc proměňovat chléb a víno v tělo a krev Ježíše Krista. Pouze kněz, který splňuje všechny církví stanovené náležitosti, může Bohu přinášet eucharistickou oběť- Krista a konat skrze jeho zmocnění posvátné úkony. Kněží konají i jménem celé církve, protože Duch svatý proniká tajemné tělo Kristovo, kterým církev je čímž definují i kněžství církve. V neposlední řadě církev nejsou jen kněží a vyšší preláti, ale především všichni věřící v Krista spojeni křtem a vyznáním víry. V širším smyslu se tedy jedná o všeobecné kněžství věřících, neboť i věřící se podílejí při mši svaté na oběti Ježíše Krista. K nám všem se tedy obrací sv. Petr, když říká:

„Ale vy jste rod vyvolený, královské kněžstvo, svatý národ, lid získaný, abyste hlásali chválu toho, který vás povolal z temnot, ke svému podivuhodnému světlu, vás, kteří jste nebyli lidem, a kteří jste nyní lid Boží, kterým se nedostávalo milosrdenství, a kteří jste nyní milosrdenství došli.“ (1 P 2,9-10)

Z těchto výroků vyplývá, že jestliže jsme jako křesťané spolu s našimi kněžími nazýváni kněžstvem, pak Kristus jako hlava celé církve je jediný a věčný velekněz.

3.2 Liturgie mše svaté

V této kapitole se věnuji popisu křesťanské liturgie nikoliv z hlediska struktury jednotlivých obřadů a jejich významů, ale z hlediska otázky čím vlastně je pro křesťany. Křesťanská liturgie je povahou o posvátných znameních a úkonech, které rezonují v duši věřícího, lze hovořit o intimní interakci s Bohem skrze niterné prožívání víry.

Liturgie oběti mše svaté je stupňovitou architekturou a vrcholem, k němuž se zaměřují srdce Božího lidu. Zároveň je oběť mše svaté zdrojem, ze kterého čerpáme a máme život. Při liturgii oběti mše svaté se odehrává tajemství, které je pro nevěřícího člověka zcela nedostupné. Co je to vlastně za zdroj a tajemství, které po staletí živí křesťanský lid? Katechismus katolické církve říká:

„Liturgie je vrchol, k němuž směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla...“ (KKC, čl. 1074)

K posvátné liturgii jako k vrcholu křesťanské Bohoslužby se vyjadřuje i konstituce Druhého vatikánského koncilu (SC):

„Liturgie jako vrchol a pramen života církve. Liturgie je posvátnou činností církve. V eklesiálním kontextu je kontemplována jako proud lásky, jež vyvěrá z probodnutého Kristova boku. Liturgie, chápaná jako znamení, je nejvěrohodnějším a nejplnějším obrazem církve, kultovního společenství sjednoceného kolem oltáře pod vedením legitimních pastýřů. Zde se jedná o životadárný vrchol existence církve.“ (SC, čl. 5)

Tajemství liturgie se odehrává v tom, co nevidíme, ale vírou přijímáme za své. Podle Mariana Schallera (1933, s. 5) jsou hlavní prvky katolické liturgie založeny Ježíšem Kristem, který je prvním ustanovitelem a zároveň i vykonavatelem. Z jeho přímého pověření se pravomoc k přinášení mešní oběti přenesla na jeho učedníky a později i na kněze. Odvozená pravomoc při slavení liturgie patří církvi, kterou náš Pán Ježíš Kristus založil. Děje se tak způsobem, kdy církev vysvěcením a pověřením uschopňuje kněze k výkonu kněžské služby.

3.3 Proč slavíme liturgii oběti mše svaté

V této části práce se pokusím vyložit smysl, který má liturgie oběti mše svaté. Proč vlastně slavíme tuto liturgii a co pro křesťany znamená. Již v předchozí kapitole je naznačen vertikální rozměr křesťanské liturgie a od něj se odvozuje pochopení toho, proč křesťané slaví posvátnou liturgii. Zde se jedná o mysterium tajemství a nadpřirozený dar Boží, díky kterému tomuto tajemství rozumíme. Bez tohoto nadpřirozeného daru-milosti nelze liturgii prožít ani pochopit. Bez onoho smyslu víry (*sensus fidei*) bude pro obyčejného člověka liturgie pouhou folkloristickou atrakcí.

Není na světě takového daru, který by mohl zastínit oběť Božího Syna Ježíše Krista. Vyplývá to z logické úvahy, která nám ukazuje, že vše co jest je stvořeno od Boha a tvorové a věci stvořené mají své bytí od Něj. Co bychom mohli Bohu dát, když není nic, co by od Něj nepocházelo. Proto se padlého člověka ujímá sám Bůh ve svém Synu Ježíši Kristu, který obětí sebe sama co do svatosti a důstojnosti nahrazuje to, co je člověku nemožno. Na této jeho oběti se ukazuje nejen pravá láska Boží k padlému lidstvu, ale ze způsobu přinesené oběti lze odvodit i nesmírnou hříšnost a zlobu hříchu. Všechny myslitelné hříchy od počátku existence člověka na zemi, nad kterými se hrůzou chvějeme, jsou jen důsledkem onoho prvního hříchu neposlušnosti našich prarodičů Adama a Evy za notného přispění zlého svůdce. Od Starozákonních dob až do dnešních dnů lze dokumentovat důsledky prvotního hříchu a neschopnost člověka osvobodit se od zla. Nemůže být osvobozen skrze nepravá božstva ani se nemůže osvobodit skrze humanistický koncept lidských práv, neboť tato snaha se obloukem obrací k počátku svého pádu, totiž k sebezbožnění. Anatomie dědičného hříchu nás neustále vede do slepých uliček, do kterých

se v kruhu opět vracíme. Ovšem to, co je nemožné pro člověka, není nemožné pro Boha.

V liturgii oběti mše svaté si neustále připomínáme, že z lásky k nám se vydal v oběť Boží Syn Ježíš Kristus, že svou obětí na kříži zlomil moc knížete tohoto světa a zveřejnil podstatu zla na zemi, kterému lidstvo otročilo. Ježíš Kristus totiž na svém svatém Těle snášel ve své lidské přirozenosti vše, čemu je lidská přirozenost vystavena. Byl nám tudíž ve všem podoben (ovšem mimo hříchu). To učinil Bůh pro člověka z nesmírné lásky k němu.

Jestliže toto všechno daroval Bůh člověku, není hoden Bůh pravé vděčnosti a Bohopocty? A nejenže se za nás Boží Syn Ježíš Kristus vydal v oběť na kříži, ale je neustále přítomen s námi v Duchu svatém skrze svou církev, ale i každodenním slavením liturgie oběti mše svaté, která je pojátkem mezi nebem a zemí. Smyslem liturgie oběti mše svaté je křesťanská Bohopocta a chvály, ustavičně přinášená oběť Ježíše Krista svému Otci nekrvavým způsobem v osobě právoplatně ustanoveného kněze a společenstvím věřících a taktéž přijímání Těla Kristova - eucharistické hostiny pro posílení naší duše, neboť jak říká sám náš Pán Ježíš Kristus:

„Amen, amen, pravím vám, nebudete-li jíst tělo Syna člověka a pít jeho krev, nebudete mít v sobě život. Kdo jí mé tělo a pije mou krev, má život věčný a já ho vzkřísím v poslední den. Neboť mé tělo je pravý pokrm a má krev pravý nápoj. Kdo jí mé tělo a pije mou krev, zůstává ve mně a já v něm. Jako mne poslal živý Otec a já mám život z Otce, tak i ten, kdo mne jí, bude mít život ze mne.“ (J 6,53-57)

A Katechismus katolické církve říká: *„Mše svatá je zároveň a neoddělitelně památka oběti, v níž se zpřítomňuje oběť na kříži a posvátná hostina společenství těla a krve Páně. Avšak slavení eucharistické oběti je zcela zaměřeno na důvěrné spojení věřících s Kristem ve svatém přijímání. Jít k přijímání znamená přijmout samotného Krista, který se za nás obětoval.“ (KKC, čl. 1382)*

Přestože náš Pán Ježíš Kristus svým životem a smrtí na kříži přebohatě zadostiučinil za naše hříchy, přestože se my, věřící křesťané, k Němu hlásíme a jsme údy jeho tajemného Těla, jsme během našich životů v tomto slzavém údolí neustále náchylní k různým pokleskům. Proto se denně obnovuje Kristova oběť za jeho údy nekrvavým

způsobem. Mimo základního smyslu liturgie oběti mše svaté nám přináší mše svatá i jisté užitky, kterými nás Bůh obdařuje ve svém milosrdenství.

3.4 Užitky oběti mše svaté

Abychom se vyznali v tom, proč mluvit o užitku liturgie oběti mše svaté, musíme si uvědomit, že užitky mše svaté jsou spíše milostmi, které prýští od Boha k věřícímu lidu. Užitky jsou neviditelné a nadpřirozené. Někteří teologové v této souvislosti mluví o ovoci (fructus) mše svaté.

Kardinál Tomášek (1955, čl. 46. s. 62) ve svém katechismu uvádí, že tyto užitky (milosti) jsou dvojího charakteru, a to obecného a zvláštního. Pokud mluvíme o obecných užitcích, pak jde o užitky pro veškeré lidstvo a zvláště církvi - údům tajemného Těla Kristova, a to živým (zde na světě), ale i mrtvým (v očistci). Zvláštnímu užitku mše svaté se těší právoplatně vysvěcený a pověřený kněz, který obětuje. Potom, za které se obětuje a nemůžeme zapomenout i na ty, kteří jsou mši svaté účastni. Mše svatá působí jako smírná oběť.

Dle Antonína Čaly (1941, s. 41) nelze říci, že by mše svatá sama o sobě odstraňovala smrtelné hříchy. (Týká se to i lehčích všedních hříchů). Kdyby tomu tak bylo, nemuseli bychom se zpovídat a činit zadostiučinění. Přesto se účinky oběti mše svaté vztahují na hříchy a tresty za ně za předpokladu, že tyto hříchy vyznáme a litujeme jich. K tomuto účelu byly Pánem Bohem ustanoveny svátosti, které vedou k očišťování od hříchu a nedokonalostí a slouží k posvěcování. V liturgii oběti mše svaté věřící směřují svá srdce k uctívání Boha, klaní se s vděčností za prokázaná dobra a dary. V oběti mše svaté náš Pán Ježíš Kristus usmiřuje Boží hněv, zadostiučiní za hřešícího člověka. Tím odvrací Boží hněv od hříšníka a Bůh, který vidí do lidských srdcí, je nakloněn k udělení odpuštění a trestu. Milostí Boží je hříšník disponován darem, který ho uschopňuje projevít pokání a lítost.

Co se týče povahy spáchaných hříchů, Bůh může odpustit i ty největší hříchy, a to pro oběť svého Syna Ježíše Krista. Z povahy tohoto jednání Božího můžeme usoudit, jak na cenu této oběti, tak na povahu hříchu. Bez těchto milostí by nemohlo dojít k sebereflexi hříšníka a odpuštění. Mezi účinky oběti mše svaté patří

velkodušné Boží zahlazení trestů zde na světě, anebo v případě, že by je člověk neodčinil za svého života, tak v očistci. Člověk však nemůže zahladit hřích vlastními silami bez Boha. Hřích, jakkoli člověkem odčiněný, ponechává na duši jizvu, kterou může zahladit jen Bůh. Kdyby nebylo potřeba zásahu Božího ve prospěch padlého člověka, nemusel by se Syn Boží Ježíš Kristus za nás obětovat. Bůh sice odpouští hřích, ale nenechává jej bez trestu. Ty na sebe vzal náš Pán Ježíš Kristus. Proto je psáno u Izaiaše: *„Jenže on byl proklán pro naši nevěrnost, zmučen pro naši nepravost. Trestání snášel pro náš pokoj, jeho jizvami jsme uzdraveni.“* (Iz 53,5)

Čala (1941, s. 43) připomíná, že zásluhy Ježíše Krista byly tak veliké, že jsou doslova pokladem, ze kterého splácí náš dluh svému Otci za naše poklesky. Stav milosti je ovšem předpokladem pro to, aby v nás působily účinky mše svaté. Jsme-li ve stavu smrtelného hříchu, nemůžeme očekávat přátelství Boží, ale jen jeho hněv. Ve stavu smrtelného hříchu člověku hrozí zatvrzelost a nepřátelství Boží.

Smírný účinek liturgie oběti mše svaté je pro nás nesmírným dobrodiním, protože si uvědomujeme, že ve své lidské slabosti denně hřešíme a dopouštíme se urážky Boha. Proto si musíme uvědomit potřebnost Božího milosrdenství a jeho slitování. S ohledem na Kristův kříž je nutno co nejčastěji využívat daru jeho převzácné oběti, jako zdroje potřebného pro život věčný.

4 KATOLICKÁ REFORMA A JEJÍ VÝZNAM PRO LITURGIÍ

Hluboký úpadek a formální roztržičnost liturgie na konci středověku vedly k mnohým nešvarům jak ve věrouce, tak i v samotné liturgii, provinční sněmy a synody se těmito jevy akutně zabývaly. Začala být aktuální poptávka po reformě liturgických knih a upevnění křesťanského života ve víře. Křesťanský život měl být obnoven, definován a potvrzen koncilem, který nereagoval jen a pouze na nešvary v liturgii, ale měl být důraznou odpovědí na protestantismus, který hrozil rozvrátit samotné věroučné základy tehdejší křesťanské Evropy.

Přestože v křesťanské Evropě doba nazrávala pro zásadní reformu, nelze se domnívat, že sama touha by postačovala. Franzen (2006, s. 236-237) se domnívá, že inspirací pro reformu mohou být pouze taková srdce, která jsou vedena Duchem svatým, protože bez pomoci Boží se lidská díla a rozhodnutí často rozplynou vniveč. Právě ochota reformátorů nechat se vést Boží pomocí a přinášet oběti a neohlížet se na vlastní pohodlí vedla k tomu, že se reforma pomalu stávala skutečností. Jejich svatost spočívala v tom, že setrvali věroučně na pozicích nauky církve a nesnažili se rozbořit základy nauky, které se chvěly pod reformačním náparem a zvlažněním části kléru. Jejich obdivuhodná zbožnost jim dávala sílu snášet protivenství a navzdory nepochopení u mnohých současníků se dílo obnovy dařilo.

Mluví-li se o katolické reformě, pak se musíme nutně zamyslet nad významem onoho pojmu. Dále se nemusí nutně jednat jen o jednu specifickou část. Lze se poučit u některých katolických řádů, v nichž byly všechny změny většinou vedeny nespokojeností s rozvolňováním řádových pravidel a úpadkem disciplíny. Spirituální hnutí se vyznačovala tíhnutím po více duchovním a přísném životě naplněném modlitbou a asketismem. Proto například cisterciáci vyšli z benediktinů a později trapisté z cisterciáků. Stejná touha po odříkavém životě vedla u františkánů ke vzniku observantů, reformovaných františkánů a kapucínů; všichni toužili po životě, který by naplnili žitou vírou, odříkáním a lopotili se pro království nebeské.

Katolická reforma se nebojí vývoje a v časech minulých k vývoji docházelo, ale ne však takovým způsobem, že by nové popíralo staré, ale jedině tak, že nové je obsažně zahrnuto ve Zjevení a přináší pouze plody na stromě víry. Náš Pán Ježíš

Kristus svým učedníkům říká: „*Já jsem pravý vinný kmen a můj Otec je vinař. Každou mou ratolest, která nenese ovoce, odřezává, a každou, která nese ovoce, čistí, aby nesla hojnější ovoce.*” (J 15,1-2)

Žádná ratolest nemůže tvrdit, že strom není jejím životadárným tělem. Krásně to lze ilustrovat i na následujícím příkladu: Podobně jako strom vyrůstá z kořenů, vyhání nové větve a přináší plody, stejně i pravá víra vyrůstá ze Zjevení, jehož kořeny tvoří Písmo svaté a tradice, a rozkvétá v podobě hlubšího pronikání do Božích tajemství. Větvemi se míní věroučná prohlášení katolické Církve a plody zbožnost věřících. Vyrůstající větve nemohou popírat, že jsou součástí stromu a jejich podstatou ani neodporují jeho povaze, nýbrž naopak svědčí o životě a kvalitě kořenů i kmene. Každý zahradník již od pohledu na ratolesti a plody ví, v jaké kondici se nachází strom, a jistě mu každý uvěří a řídí se jeho radami.

Kardinál Newman se ve své době zabýval těmito otázkami a k tématu napsal: „*Pravý rozvoj zůstává věren svému originálu, kdežto korupce vede k jeho zničení.*” Ve svém zkoumání odkazuje na sv. Vincence Lerinského a jedno z jeho pravidel: „*...aby se u starců neobjevovalo nic, co by se již před tím neskrývalo u hochů. Tělesná stavba dospělého není jen zvětšení jeho dětské soustavy. Muž se liší postavou a úměrností toho, čím byl; přesto jest mužství dokonalostí chlapectví. Přidává něco ze svého a přece zachovává, co přijalo.*“ (Newman in Lang, 1947, s. 56)

Na pozadí pohnutých událostí tehdejší křesťanský svět šel ke koncilu, který měl být apologií a věroučným sebezpotvrzením katolické církve a významnou liturgickou obnovou.

4.1 Tridentský koncil

Po dobových zmatcích a značných počátečních obtížích došlo nakonec ke svolání koncilu, neboť díky přetrvávajícím nešvarům v celém církevním životě, jehož je liturgie nedílnou součástí, se stále více a více křesťanstvo dožadovalo reformy hlavy a údů církve.

První pokus o svolání koncilu roku 1538, který učinil papež Pavel II., přerušila válka. Teprve roku 1545 se podařilo koncil řádně svolat. Polc (1981, s. 107) uvádí, že celková doba Tridentského koncilu, který byl často přerušován, trvala neuvěřitelných 18 let.

Katolická církev na Tridentském koncilu definovala a potvrdila fundamentální pravdy, na kterých stavba církve stojí. Katolická liturgie je neodmyslitelnou součástí této víry. Z hlediska věroučného je důležitý nejen smysl a význam katolické liturgie, ale i cíl a užitek, který přináší přesvatá eucharistická oběť. Liturgie je samotným srdcem katolické víry a je organicky neoddělitelná od katolické církve, je jejím vyznáním a právě Tridentským koncilem započala obnova liturgie i víry.

Adolf Adam (2001, s. 49) je toho názoru, že pro liturgii a její obnovu bylo nejvýznamnější její poslední jednací období. Zmiňuje především Římský katechismus (Catechismus Romanus 1566), který byl vydán za papeže Pia V. a také Římský misál (1570). K jejich závaznosti pro katolickou církev byly vydány i doprovodné buly, v nichž bylo výslovně uvedeno, že tyto liturgické knihy jsou obecně závazné, pokud diecéze nebo řádové komunity nejsou schopny prokázat používání vlastního ritu alespoň po dobu 200 let. S tím souvisí i založení Kongregace ritu (1588), která měla dbát na věrné dodržování liturgického nařízení. Doprovodná bula (Quo primum tempore) ve svém úvodu k misálu striktně nařizuje, že se nemá nikdy nic přidávat, vynechávat nebo měnit. Podle mnohých teologů jde však o nařízení disciplinární, které v žádném případě nemůže vázat pozdější papeže či všeobecné koncily

Tridentský koncil byl z hlediska sebe upevnění církve a disciplíny velice úspěšný a předznamenal celkový rozvoj katolického světa. I když se nepodařilo bezesbýtku realizovat vše, přeci jen se Tridentský koncil považoval všeobecně za úspěch, protože se podařilo odpovědět na reformaci reformou katolickou. Pohledy na tridentský koncil mohou být různé podle toho, jak jednotlivý autor hodnotícího stanoviska celé období vnímal.

Například Jedin (1990, s. 79) soustředí svou pozornost na to, že Tridentský koncil byl především reakcí na dva aspekty církevního života tehdejší Evropy. V první řadě šlo o adekvátní odpověď šířícímu se protestanskému hnutí, které hrozilo rozchvátit

katolickou církev v jejich věroučných fundamentech, a za druhé šlo o samotnou církev, kterou sužovaly vlastní nedostatky, které se od středověku kumulovaly a nijak zvláště se neřešily. Šlo o uspořádání věroučných schémat a jejich pevného vztažného bodu vzhledem k nauce církve, což se celkem zdařilo. Nelze opominout ani řešení vnitrocírkevní disciplíny a řádu. Tridentský koncil brilantně odpověděl na protestantskou reformaci

Franzen (2006, s. 236-237) spojuje Tridentský koncil s nadějí na změny a uvádí, že lze charakterizovat stav obnovy v katolických zemích jako poměrně uspokojivý. Definiuje počátek obnovy jako jakýsi restart, který se po počátečních těžkostech stal impulsem pro návrat k původním kořenům křesťanské víry. Tridentský koncil se stal odrazovým můstkem pro další rozvoj obnovy, a to především díky liturgii, která je středobodem katolické víry. Díky koncilu se skomírající Boží lid znovu sebevědomě ustavil jako křesťanské vojsko. Je nepochybné, že hluboké šrámy, které křesťanstvu způsobila reformační vlna táhnoucí se Evropou, a mnohé nešvary vycházející z lůna církve se nutně musely podepsat na morálce. Nakonec se ale církev nejen vzpamatovala z poráženeckých nálad, nýbrž vzešla ze střetu sebevědomější než kdy předtím.

4.2 Období po Tridentském koncilu

Potridentské období se označuje jako období svatých. Za všechny lze jmenovat alespoň sv. Karla Boromejského (1560-1584), který s neobyčejným zápalem zaváděl reformační agendu ve své diecézi. Nelze nezmínit ani sv. Františka Saleského (1567-1622). Tridentská reforma se projevila i v různých řádech a plody této reformy byly vidět při obnově zanedbávaných vnitřních regulí a vnějším působení v duchovní správě, výuce, v péči o chudé a přestárlé. Skutečným hybatelem posvěceného života byl v Římě sv. Filip Neri (1515-1595), který mnohé z hříšníků a vlažných křesťanů v Římě dokázal svými neotřelými metodami přivést k pokání a duchovní obnově. Ve Španělsku byla známá sv. Terezie z Avily nebo sv. Jan od Kříže a jiní.

Liturgická a věroučná obnova, která byla započata Tridentským koncilem, nebyla uváděna v život jednoduše jako „mávnutí kouzelným proutkem.“ Přestože obecně existovala touha a vůle po uskutečnění výsledků koncilu, v některých směrech šla

obnova ztuha a neochotně. Mnozí z biskupů se jen neradi vzdávali osvědčených postupů při slavení posvátné liturgie.

Podle Polce (1981, s. 119) se u nich projevila jistá setrvačnost v zažitých postupech, na které byli dlouho zvyklí. Ne všude se liturgická reforma, která byla součástí tridentské agendy, těšila bezvýhradné podpoře. Ve své drtivé většině ovšem mnozí tridentští Otcové přivítali vznik nových liturgických pravidel, jakož i jejich kodifikaci, která měla zabránit „liturgické anarchii“. Pokud se podíváme na tu menší část biskupů, pak lze shledat, že v některých zemích, například v Německu, Rakousku či ve Francii, pokračovali biskupové jistý čas ve vytváření svých breviářů a liturgických knih. Dělo se tak pod vlivem výkladů biskupského práva na jakousi samostatnost a učitelské vedení při vytváření pravidel ve svých diecézích. Biskup, jako nástupce apoštolů sice má určitou míru autonomie ve vedení partikulární církve, ale ta se projevuje v jednotě s papežem a ostatními biskupy.

Z tohoto hlediska je jen pochopitelné, že se zavádění římské liturgie na tehdejším „katolickém území“ mnoha národních států tak vleкло. Zatímco věroučná vyhlášení Učitelského úřadu byla akceptována téměř bez výhrad, u liturgie tomu tak nebylo, přestože sama liturgie je vyjádřením víry. Co se týče období po Tridentském koncilu z hlediska liturgie, mnozí autoři definují zhruba třísetleté období až k pontifikátu papeže Pia X. jako období klidu a spíše jako jakési mezidobí, ve kterém se profilovala liturgická rubricistika.

Jaroslav Polc (1981, s. 118-119) uvádí, že nejvíce aktivní v nesouhlasných stanoviscích se Svatým stolcem byli jansenisté, kteří tuto místní autonomii prosazovali s odkazem na povolení Krále. Z této doby pochází mnoho tištěných rituálů a misálů, které se odlišovaly od kodifikovaného misálu římského. Tyto modlitební knihy se později staly předlohou pro tzv. neogalikánskou liturgii. Tento místní nesoulad v liturgii se podařilo až po mnoha letech vyřešit papeži Piu VII. po uzavření konkordátu roku 1801. Za úřadování papeže Řehoře XVI. se situace plně normalizovala a prakticky všechny diecéze přešly na římské liturgické knihy. Liturgická reforma se prosazovala obtížně, ne všude se dařilo okamžitě dosáhnout onoho kýženého jednotícího prvku, kterého koncilní Otcové měli na mysli.

Obecně lze na tehdejší křesťanský svět vztáhnout jistý posun v nastolování řádu a unifikaci v liturgii. Byl vnímán jistý rozdíl mezi klérem a běžnými věřícími. Nelze říci, že by nebyla snaha tyto rozdíly setřít, ale tehdejší hierarchicky uspořádaný svět tomu nepřál. Co do stavu, byla liturgie vnímána některými odvážnějšími liturgiky jako speciální pro duchovní, poté pro běžný lid. Mnohá očekávání významných představitelů liturgické obnovy se ani s Tridentským koncilem nenaplnila. Profiloval se názor, že by liturgie neměla věřící rozdělovat, ale spíše spojovat a jakékoli „kastování“ při slavení liturgie působí poněkud rušivě.

Adam (2001, s. 49) považuje za rušivou i takovou věc jako je mřížka, která oddělovala věřící a klérus, či latinu, jež byla liturgickým jazykem. Kázání se sice odbyvala v národních jazycích, ale význam posvátných znamení byl pro prostý lid často nesrozumitelný. Chyběl ucelený výklad liturgie mše svaté pro prostý lid, aby každý porozuměl jednotlivým částem liturgie a aby se mohl svým prožíváním zapojit do liturgického tajemství. Je otázkou, nakolik byla taková praxe v rozporu s koncilním doporučením, aby se tajemství eucharistie při mších přijatelným způsobem vykládala. Snad právě toto bylo důvodem, že se bohatě rozvíjela lidová zbožnost, ve které běžný lid vyjadřoval svou víru.

Přes rezidua předkoncilních nešvarů a chyb se křesťanstvo vydalo směrem, který vytyčil Tridentský koncil a křesťanský život rozkošatěl nejen v řeholních společenstvích a světském kléru, ale i v běžném věřícím lidu. Občas se objevovaly nesmělé pokusy o jiné pojetí slavení liturgie, ale ve své době narážely na nepochopení a tvrdou reakci ze strany hierarchie, která se obávala zprofanování tajemství mystéria slavení mše svaté. Snad právě tady se zvolna objevovaly první náznaky rodícího se liturgického hnutí.

5 LITURGICKÉ HNUTÍ A JEHO PŘEDSTAVITELÉ

5.1 Prosper Guéranger

Mnozí autoři, kteří se věnovali genezi liturgického hnutí se shodují v tom, že prvopočátky hnutí lze vysledovat po roce 1850. Toto nové duchovní dílo zmiňují v souvislosti s benediktinským klášteřem v Solesmes a jeho představeným Prosperem Guérangerem O.S.B. S tím lze z části souhlasit v tom smyslu, že pod jeho vedením začali ctihodní bratři hlouběji nahlížet do liturgických otázek a zkoumat vývoj jednotlivých obřadů poněkud systematictěji.

Jejich snahou bylo to, aby každý jeden věřící přistupoval k slavení posvátné liturgie s jistým porozuměním a tím ji kvalitněji prožíval podle své zbožnosti. Ctihodní bratři ze Solesmes byli velice horliví nejen ve svém zápalu, ale i konkrétních počínech, které se projeví například ve vydání misálku pro obyčejný lid. (Podobné misálky znají v našich zemích jako kancionálek pro české a moravské dieceze). Misálek obsahoval texty podle liturgických dob, svátků, mešního řádu a dokonce i tichých kněžských modliteb. V této souvislosti stojí za připomenutí, že se již v této době vydávaly misálky, které měly vedle latinského textu též překlad v národním jazyce. Běžný věřící lid již byl natolik gramotný, že neobstojí výtky mnohých novátorů na nesrozumitelnost tridentské mše.

Za pontifikátu Pia X. (1903-1914), který velice podporoval cíle liturgického hnutí, se posvátná liturgie stávala dostupnější běžnému lidu co do porozumění, tak i do zbožného prožívání. Jestliže bylo cílem papeže Pia X. zpřístupnit tajemství Kristova velikonočního mystéria širokým masám věřících, pak jednou z cest, jak toho dosáhnout, byly i aktivity liturgického hnutí. Tím se u zbožných věřících dařilo rozmnožit porozumění pro tajemství liturgie oběti mše svaté.

Podle Polce (1981, s. 143) Guéranger velmi vnímal jistou odcizenost vzdělanějších vrstev společnosti Kristově církvi. Nejenže tato elitní vrstva neměla vztah k posvátné liturgii, ale pohříchla se u ní vytrácela jakákoliv sounáležitost k víře předků. Velmi se na tomto postoji podepsaly osvícenské principy výkladu světa. Přesto Guéranger nerezignoval, naopak se to pro něj stalo spíše podnětem k sepsání svého největšího

díla *L Année liturgique*, výklad církevního roku na teologicko-historickém základě. Dílo vydal vlastním nákladem v Le Máns v letech 1841-1866. Guéranger byl velký zastánce církevní tradice a vnímal odezvy svatodušního charisma především v dílech církevních Otců. Běžnému věřícímu někdy uniká smysl Písma svatého, ale právě tento smysl nacházel díky těmto církevním Otcům, kteří díky nadpřirozenému daru, viděli více. Liturgická tradice v jeho pojetí a chápání není ničím menším než rezonancí a přitakání onomu smyslu a významu, který církevní Otcové odkrývali ve svých spisech. Guéranger byl velmi důrazně proti změnám v bohoslužbě a jakoukoliv změnu považoval za hřích proti církvi samé. Neváhal obviňovat ty, kteří toužili po změnách z nedostatku katolicity a modernistické novinky novogalikánské liturgie odsoudil jako protiliturgické bludy. Někteří liturgikové se od něj dokonce dočkali nálepky „protiliturgikové“. Velmi kriticky se vyjadřoval na adresu novotářů, kteří se povětšinou opírali o názory kalvinistů a jansenistů.

Naproti tomu Adam (2001, s. 53) tak trochu vyčítá Guérangerovi, že upřednostňoval liturgii před Písmem svatým a také jeho názor o vyhrazení liturgie pouze kléru. O Guérangerovi míní, že přes jeho nesporné úspěchy v přibližování posvátné liturgie laickým věřícím se jeho pojetí liturgie nevymanilo ze zajetých tridentských šablon mystérií pro vyvolené. Rozkvět a krása liturgie spočívá především v tajemství, ale každému jen to, co jeho jest podle stavu. Z tohoto pojetí vyplývá i názor ohledně používání liturgických knih, které v žádném případě nemohou být předmětem laického užívání s odkazem na to, že tyto knihy nebyly napsány pro běžné věřící, ale jen pro kněze. Adam zmiňuje i předpojatou úzkost opata Guérangera z každé sebemenší změny a úpravy formulí a ritu. V jeho očích se i sebenepatrnější změna rovnala přestupku proti církevním řádům a téměř za zločin proti katolicitě.

5.2 Lambert Beauduin

Další velikou postavou, která vynikla v liturgickém hnutí, byla osobnost Doma Lamberta Beauduina, který přináležel též k benediktinskému řádu z opatství Mont- Cesar. Mladý Dom Lambert Beauduin vyslechl výzvu papeže Lva XIII. a nadšeně se pustil do kněžské služby v dělnickém prostředí, kde se potýkal s všedními problémy pastorační praxe. V roce 1906 vstoupil Beauduin do opatství

Mont Cesar. Díky svým zkušenostem ze světské kněžské služby rozuměl dělnickému prostředí, které bylo často periferií tehdejší civilizace.

Výzvy papeže Pia X., které směřovaly k větší a aktivnější účasti věřících na Bohoslužbách církve, nezůstaly nevyslyšeny. Dom Beauduin se nechal inspirovat papežem Piem X. a jeho představou obnovené liturgie. Právě v liturgii jakoby se Dom Beauduin našel a objevil v ní skvělý prostředek k formování věřících pro hojnější a aktivnější účast na tajemstvích křesťanského kultu. Rok 1909 je mnohými považován za počátek mohutného proudu liturgické obnovy a Dom Beauduin za prvního průkopníka tohoto osvěžujícího proudu v církvi. V tomtéž duchu se vyjadřuje i Adolf Adam:

„Belgický benediktýn Lambert Beauduin z opatství Mont- Cesar je považován za strůjce zrodu klasického liturgického hnutí. Jeho vize byla demokratizace liturgie a zpřístupnění liturgie všemu lidu. Svou představu "demokratické mše" uskutečnil na Katolickém dni arcidiecéze v Mecheln roku 1909. Svou znovuobjevenou liturgii nazval pravou modlitbou církve a zanedlouho se v opatství Mont-Cesar uskutečnily první liturgické týdny s mnoha nadšenými účastníky." (Adam, 2001, s. 55)

Zatímco Prosper Gueranger až úzkostlivě trval na neměnné tradici formulí a ritu, Dom Beauduin byl zastánce „optimistického“ zpřístupnění posvátné liturgie širokým vrstvám lidu s přihlédnutím k tradici. Z těchto dvou přístupů ohledně podoby a cílů liturgického hnutí lze vysledovat ony dva hlavní proudy, které se střetávaly kvůli konečné podobě hnutí. Na pozadí převratných sociálních změn a konfliktů tehdejší doby se s naléhavostí nastolovaly otázky pastorace a vyrovnání se s rychle se měnícím světem. A právě tyto dva uvedené pohledy se měly střetnout v diskuzi o podobu posvátné liturgie v moderním světě. Posvátná liturgie měla reflektovat nejen věroučné zakotvení v Tradici, ale zároveň se přiblížit všemu lidu ve formě, která by je neodkazovala do role pouhých statistů. Josef Bradáč k tomu podotýká:

„Liturgie potřebovala ochranný krunýř, ale dnes církev cítí, že této ochrany nepotřebuje. Jako se vzdala církevního státu, který jí byl v drsných dobách středověku ochranou, tak může nyní přikročit vzdát se ochranného krytu, který až doposud pokrýval posvátné formy liturgie." (Bradáč, 1972, s. 94)

Rovněž Adam si vypomáhá přirovnáním: „*Náhle bylo cítit, že železný pancíř jednotné liturgie uzákoněné v Tridentu se rozlomil...*“ (Adam, 2001, s. 59)

Liturgické hnutí bylo široce pojaté dílo, které spojovala idea liturgické obnovy, a to nejen mezi klérem, ale především šlo o podchycení mas věřících, aby se mohli i lidé aktivněji zapojovat do tajemství posvátné liturgie a šířit zvěst evangelia. Proto mnozí autoři nadšeně vítají široce pojaté změny v liturgii. V tomto sílícím proudu liturgického hnutí se objevovala respektovaná jména, která docházela sluchu nejen mezi laickou veřejností, ale i v hierarchii. Jedním z nich byl i Romano Guardini.

5.3 Romano Guardini

Osobnost Romana Guardiniho se pojí s hnutím mládeže v Německu, přičemž on sám je považován za průkopníka pastorálně liturgického hnutí, a to nejen v Německu. Jeho spisy dotýkající se otázek obnovy liturgie byly přeloženy do mnoha jazyků a působily v oněch zemích k obrodě liturgie. O Guardinim smýšlí Pavel Kopeček takto:

„Na rozdíl od Parsche, který byl propagátorem liturgie v širokých masách lidu, byl Guardini duchovním otcem pastorálně liturgického hnutí, a to tím, že spojoval v geniální formě smysl pro opravdovou hloubku v liturgii s pochopením toho, co moderní člověk potřebuje. A jako jednu z těchto potřeb moderního člověka vycítil Guardini činně, duchovně se účastnit na liturgii.“ (Kopeček, 2002, s. 27)

Polc (1981, s. 164) odkazuje na spisek Romana Guardiniho „*Vom Geist der liturgie*“ (O duchu liturgie), ve kterém Guardini definuje svůj vztah k liturgii na základě pochopení symboliky a hloubky modliteb. Guardini se neuzavíral před novými výzvami moderního světa, ale naprosto trval na takových způsobech slavení liturgie, kde by se ponechala dogmatická rovina tohoto slavení. Guardini totiž zastával názor, že dogmata katolické víry jsou nejlépe vyjádřena v prožívané liturgii jako nikdy nekončící modlitbě Božího lidu. Neodmítá tradiční liturgii, ale poznamenává, že je svým způsobem zaměřená na jednotlivé části a uzavřená do sebe. Přimlouvá se za to, aby se posvátná liturgie rozvinula jako nabídka pro všechny a vyjevila ve svém nevyčerpatelném bohatství poklady zjevené pravdy.

Romano Guardini inspiroval mnohé k plnějšimu prožívání posvátné liturgie a nabídl nové pohledy na společenství v církvi, které definoval August Franzen slovy:

„V duších se probouzí církev.“ „...Prožitek společenství ve vojenském kamarádství a ideály družnosti v hnutí mládeže vedly k tomu, že byla znovu objevena církev jako společenství.“ (Franzen, 2006, s. 276)

Romano Guardini byl liturgik, který, přestože trval na autentickém křesťanském učení, zasvětil svůj život otevření posvátné liturgie všem posluchačům Božího Slova. Uvědomoval si, že uzavřenost liturgie v akademických a klášterních zákoutích neprospívá liturgii tak, jak by si zasloužila. Romano Guardini byl velmi činný jako spisovatel teologických a filosofických spisů. V českých zemích byl představen již v roce 1925 Josefem Florianem, který vydal překlad jeho knihy *„O posvátných znameních“*, která je svědectvím o hluboké autorově zbožnosti a která nám ozřejmuje posvátná znamení jako vztah k Bohu. Jeho vyznání se nese v poněkud poetickém podání:

„...Když ohneš koleno, snaž se, aby to nebyla činnost nedbalá a spěšná. Vlož do toho celou svou duši! Však duši klekání je podmínka, aby se v hluboké úctě poklonilo Bohu také srdce. Když se blížíš k skutečnému Bohu v nejsvětější podobě chleba poklekni hluboce, pomalu, a celé tvé srdce ať promlouvá: „Můj velký Bože...!“ (Guardini, 1992, s. 11)

Liturgické hnutí v sobě obsahovalo nejen sdílenou touhu po plnějším slavení posvátné liturgie, ale zákonitě i vnitřní pnutí, které bylo plné protikladů a nesmiřitelných postojů, které zosobňovali především zastánci neměnné tradice a na straně druhé kněží, kteří chtěli oslovit novými způsoby pastorače a především slavení liturgie současný moderní svět. O několik desetiletí později, po dvou ničivých válkách se i v tomto původně obrodném hnutí začaly objevovat různé tendence, které narušovaly a relativizovaly katolickou víru, a proto byl papež Pius XII. nucen v roce 1947 vydat encykliku *Mediator Dei (Prostředník Boží)*, ve které odsuzoval mnohé omyly, vycházející od některých protagonistů moderního proudu liturgického hnutí. Především se stavěl proti tzv. „archeologismu“, kterým se zaklínali někteří kněží v touze po „prvotně čisté církvi“. Papež Pius XII. ovšem v liturgické praxi jistý vývoj připouští:

„Posvátná liturgie se totiž skládá jak z lidských, tak božských prvků; tyto nemohou být lidmi zřejmě nijak měněny, poněvadž byly ustanoveny božským Vykupitelem, tyto však, pokud toho vyžadují potřeby doby, věci a duší, mohou prodělat různé změny, které schválila církevní hierarchie, opírající se o pomoc Ducha svatého. Odtud pochází ona pozoruhodná rozmanitost východních a západních obřadů, odtud pramení pozvolný vývoj význačných náboženských zvyků a úkonů zbožnosti, které byly v dřívějších dobách jen nepatrně naznačeny; odtud také vyplývá to, že jsou někdy opět povolána k používání zbožná ustanovení, na něž se během času zapomnělo. Toto všechno vydává svědectví o životě neposkvrněné Snoubenky Ježíše Krista během tolika staletí; vyjadřuje posvátnou mluvu, kterou ona používá, aby projevila svému božskému Snoubenci víru a nevyčerpatelnou lásku a rovněž tak i jí svěřeným národům; a zároveň dokazuje její moudrou vychovatelskou starostlivost, aby vzbudila a denně rozmnožovala ve věřících „smyšlení Kristovo.“

(Pius XII, *Mediator Dei*, 1947, čl. 49)

6 DRUHÝ VATIKÁNSKÝ KONCIL

Naplnění tužeb liturgického hnutí došlo až s příchodem papeže Jana XXIII., který byl konklávem zvolen v roce 1958 a jenž svolal Druhý vatikánský koncil, který se chtěl vyrovnat s novým chápáním poválečné církve a pastorace a především s novým poměrem ke světu. Na pozadí těchto očekávání se lidé tázavě dívali na katolickou církev. Koncil byl zahájen 11. října 1962. Koncilní agenda však začala s přípravnými pracemi k jednotlivým tématům mnohem dříve.

Druhý vatikánský koncil byl netypický nejen počtem zúčastnivších se biskupů a jejich poradců (periti), ale i velkým zájmem médií. Ohledně svolání koncilu se ovšem ozývaly i hlasy kritické, jak dosvědčuje Otto Hermann Pesch, který zaznamenal výrok arcibiskupa Janova Siriho: „*Církev bude potřebovat padesát let, aby se vzpamatovala ze scestností Jana XXIII.*” (Pesch, 1996, s. 58)

Mírně kriticky se k připravovaným změnám vyjadřuje i Jaroslav Polc, ale jeho námitky se týkaly spíše organizačního charakteru: „*V letech 1959-1962 začala římská Kongregace obřadů chrlit řadu nových jakoby konečných směrnic uvádějících dalekosáhlé změny do dosavadní liturgie, třebaže stejnými problémy se měla zabývat i přípravná komise a sněm.*“ (Polc, 1981, s. 202)

Mezi jinými přípravnými komisemi, které vznikly, se nacházela i přípravná komise pro liturgii.

Podle P. Ralpha. Wiltgena (2007, s. 87) byla komise pro teologické otázky obsazena především stoupenci tradice, ale liturgická komise byla téměř protipólem komise teologické. Mluví o ní jako o avantgardě a progresistech. Zmiňuje předsedu komise prefekta pro Kongregace pro obřady Gaetana Cicognaniho a mnohé osobnosti liturgického hnutí. Schéma liturgické komise odráželo ideály, které liturgické hnutí již po mnohá desetiletí prosazovalo jako základní myšlenku svých aktivit mezi křesťanskými věřícími. Imperativem byla především snaha o co nejaktivnější účast věřících na posvátné liturgii a též rozměr pastorační.

Jednání o liturgii nebylo vůbec snadné už z toho důvodu, že se muselo vzít v potaz mnoho připomínek z pastorační praxe biskupů a kněží z celého světa. Jako jeden příklad poslouží japonský příspěvek, který se pozastavoval nad přemírou poklekání

při liturgii, ač toto gesto není kulturně Japoncům vlastní. Takových připomínek byla celá řada a převážně byly vedeny snahou o zjednodušení liturgie.

V průběhu druhé jednací části koncilu, 3. června 1963, zemřel papež Jan XXIII. Rozjednanou koncilní agendu musel dokončit nový papež. Stal se jím kardinál Giovanni Montini, který přijal jméno Pavel VI. Do úřadu byl uveden 30. června 1963. Na jeho bedrech nyní leželo zdárné dokončení koncilu a vedení katolické církve.

Ačkoli Otcové Druhého vatikánského koncilu jednali o mnoha důležitých dokumentech, které se týkaly pojetí církve, pro účel této práce je důležitější sledovat spíše linii liturgickou. Jednání o liturgii se nesla ve velice vzrušené atmosféře.

Pesch bez rozpaků nazývá věci pravými jmény. Připouští, že jednání koncilních Otců bylo hodně konfliktní, a dokonce používá při popisu atmosféry jednání i pojem krize. Popisuje generální diskusi, kde kardinál Ottaviani ohledně liturgických změn dává najevo svůj neoblomný postoj a zaznamenává i reakci jeho oponentů:

„Liturgie, říkal Ottaviani, je ‚půdou svatou‘. Plánují snad otcové koncilu nějakou revoluci? Bylo to při oné biblické aluzi, při níž stoupenci reformy kontrovali výše již zmíněnou protiotázkou, zdali Ježíš mluvil latinsky. Slova o ‚svaté půdě‘ charakterizují pocity těch úzkostlivých: Od Pia V. je liturgie - bez ohledu na její dějiny- tím pravým opevněním, které chrání římskokatolickou církev před pronikáním cizích vlivů...”.
(Pesch, 1996, s. 120)

Z dobových svědectví vyplývá, že agenda Druhého vatikánského koncilu se i přes přípravné práce, které započaly již dříve, jen ztěžka posouvala vpřed a nezdá se, že docházelo k bouřlivým výměnám názorů mezi jednotlivými koncilními Otcy.

Wiltgen (2007, s. 315) přináší zajímavý postřeh jednoho koncilního Otce, který si sice pochvaloval úspěšnost koncilu, ale jedním dechem si stěžoval na to, že Svatopetrská bazilika, kde se konala zasedání, chvílemi připomínala obrovitý tlakový hrnec, který rychle a důkladně přetváří obzory biskupů celého světa.

Z hlediska projednávané liturgické konstituce (SC) byl nejdůležitějším dnem 4. prosinec 1963, kdy koncilní Otcové slavnostně přijali a za děkovaných modliteb

stvrдили již zmíněný dokument o posvátné liturgii. Papež Pavel VI. konstituci promulgoval svým podpisem, jakož i doprovodné dekrety, které stanovovaly účinnost schváleného dokumentu k 16. únoru 1964.

7 SROVNÁNÍ

Srovnávací metodou v případě posvátné liturgie se nemůže stát posuzování estetického dojmu. Vždy se musí brát zřetel na skrytý rozměr každého jednotlivého gesta či slova, který jsme si již v předchozích kapitolách ujasnili. V tomto případě je jasné, že za základ srovnání se může vzít jen a pouze pravidlo, které nemůže selhat. Tím pravidlem se vyznačuje zásada *Lex orandi - lex credendi* (jak se modlíme, tak i věříme).

Paul De Clerc (2002, s. 55) původ zásady *Lex orandi - lex credendi* přisuzuje sekretáři svatého papeže Leona. V pátém století se velmi rozmohla hereze pelagianismu a semipelagiánů, kteří zpochybňovali Boží milosti a tvrdili, že jejich víra, křesťanský život a spása mohou být výsledkem jejich vlastního úsilí. Prosper, při disputaci s heretiky, vzal na pomoc texty předchozích papežů a koncilů, ke kterým jeho odpůrci přeci jen měli respekt, a vynesl argument, který lze nazvat liturgickým. Clerc cituje Prospera takto: „*Všimněme si, píše, řádu kněžských modliteb, které nám byly předány apoštoly a jsou slaveny stejně po celém světě a v celé katolické církvi, takže způsob vzývání určuje pravidla víry (ut legem credendi lex statuat supplicandi)* (Clerc, 2002, s. 55)

Clerc dále odkazuje na Prospera a jeho tvrzení, že pelagiáni jednoduše nevnímali hloubku a smysl církevních modliteb. Kdyby tak učinili, všimli by si, že právě v těchto modlitbách je obsaženo teologické hledisko. Argument, o který se Prosper opíral, byla výzva svatého Pavla, který promlouvá ke křesťanům: „*První věc, ke které vás vybízím, je tato: ať se konají modlitby prosebné, přímluvné i děkovné za všechny lidi, za krále a za všechny, kdo mají moc, abychom mohli vést život pokojný a klidný, v opravdové zbožnosti a počestnosti.*” (1 T 2,1-2). Jde nepochybně o zákon biblický. Dle zákona modlitby se obracíme k Bohu. (Clerc, 2002, s. 56)

Na stejnou zásadu odkazuje Katolický katechismus : „*Víra církve předchází věřícího, který je vyzýván, aby ji přijal. Když církev slaví svátosti, vyznává víru, kterou přijala od apoštolů. Odtud starobylé rčení: „Lex orandi, lex credendi.” Zákon modlitby je zákonem víry, církev věří tak, jak se modlí. Liturgie je ustavujícím prvkem svaté a živé tradice.*” (KKC, 1995, čl. 1124)

Jaké důsledky má shora zmíněná zásada pro posouzení a srovnání posvátné liturgie? Je liturgie církve, která byla „uzákoněna“ v Tridentu, srovnatelná s liturgií vzešlou z jednání Druhého vatikánského koncilu? Mohou obě formy ritu koexistovat vedle sebe? Koexistence dvou ritů předpokládá, že oba rity reálně existují a nový nenahradil svým uvedením v život ten starý. Je to stejné, jako kdybychom měli posuzovat a srovnávat spolu s tridentským a novým ritem ještě ritus svatého Jana Zlatoústého, kterým vyjadřují svou zbožnost naši řecko-katoličtí bratři. Vysvětlení na tuto otázku nám dává papež Benedikt XVI., který tento problém řešil jako odpověď těm skupinám věřících, kteří se za nic na světě nechtěli vzdát „tridentské mše“ a k nové měli nedůvěřivý postoj. Východiskem z nastalé situace, která balancuje na hraně schizmatu, se stala koncepce nabízející tradičním proudům v církvi nový pohled na zavedení „Novus ordo,” jakož i agendu Druhého vatikánského koncilu. Papež Benedikt XVI. svou nabídku definuje jako „hermeneutiku kontinuity,” čímž se myslí způsob, jak nahlížet nejen na liturgii, ale i na celý Druhý vatikánský koncil.

Tato jeho vyjádření znamenají to, že církev se rozhodně nezřiká tradice a dogmat, ale je nutno hledět na ně ve světle nových přístupů. Papež Benedikt XVI. v tomto případě používá pojem „živá tradice,” která je dynamická. Prizmatem hermeneutiky kontinuity lze dojít k vzájemnému pochopení a vyjasnění si protichůdných stanovisek. (Matiční zpravodaj, 2006, s. 4)

Své teologické stanovisko podepřel papež Benedikt XVI. jednak autoritou náměstka Kristova v čele katolické církve a taktéž svým dlouholetým působením v čele Kongregace pro nauku víry. Aby dodal svým teologickým tezím váhu, vydal v roce 2007 apoštolský list z vlastního rozhodnutí (*Motu proprio*), kterým se přihlašuje k zásadám *Lex orandi - lex credendi*, tudíž tuto zásadu považuje za měřítko pravověrnosti liturgie.

7.1 Summorum pontificum

Papež Benedikt XVI. v apoštolském listě povoluje užívání misálu Jana XXIII. jako zvláštního způsobu slavení katolické liturgie. V tomto listě se papež Benedikt XVI. píše: „Římský misál vyhlášený Pavlem VI. je řádným vyjádřením *lex orandi* katolické

církve latinského ritu. Římský misál vyhlášený sv. Piem V. a nově vydaným bl. Janem XXIII. je třeba pokládat za zvláštní vyjádření téhož lex orandi církve a pro své ctihodné a starobylé užívání zasluhuje těšit se náležitě úctě. Tato dvě vyjádření lex orandi necht' však nevedou k rozdvojení lex credendi církve; je to totiž dvojí praxe jediného římského ritu.” (Benedikt XVI. *Summorum pontificum*, 2007, čl. 1)

Papež Benedikt XVI. dále ve svém *motu proprio* uvádí skutečnost, že římský misál, který po menších úpravách byl vydán za papeže Jana XXIII. v roce 1962 je téměř dokonale odvozen od Římského misálu sv. Pia V. Zmiňuje i skutečnost, že tento misál nebyl nikdy zakázán. (Benedikt XVI. *Summorum pontificum* 2007, čl. 1)

Tímto svým listem papež Benedikt XVI. definoval postavení obou forem liturgií jako stejně platných a souměřitelných z hlediska zásady *lex orandi-lex credendi*. Nicméně otázkou zůstává, jak dešifrovat pojem „zvláštní forma,” který se objevuje v textu. Tato otázka je zatím nezodpovězena.

ZÁVĚR

Na začátku bakalářské práce stála otázka, zdali je možné, aby dva katolické rity slavení liturgie mohly koexistovat vedle sebe a zdali, mezi nimi neexistují z hlediska věroučného, třetí plochy. Nešlo ani tak o strukturování jednotlivých obřadů, jako spíše o otázku kontinuity církevního Magisteria. Určitě lze namítnout, že i jednotlivé obřady posvátné liturgie mají vypovídací hodnotu a jistý význam, ale co se týče smyslu, odpovědi jsou pozitivní. Základní prvky-předobrazy křesťanské liturgie lze nalézt v Písmu Starého zákona, které se naplnily v Novém zákoně, jakož i v celé katolické tradici. Měnila-li se vnější povaha liturgie v průběhu staletí, pak se vždy přihlíželo k tomu, aby byla v souladu s učením církve, protože právě liturgie vyjadřovala víru křesťanského lidu. V současnosti existuje dvojí praxe slavení posvátné liturgie, pokud pomineme ritus sv. Jana Zlatoústého. Jedná se o ritus tradičního Římského misálu, který po menších úpravách autorizoval bl. Jan XXIII. a který odkazuje na Římský misál sv. Pia V., a o Římský misál vyhlášený papežem Pavlem VI. Vyhlášení papeže Benedikta XVI. ve svém *Motu proprio* nebylo sice ex cathedra, ale jeho osobní praktikování jakož i mnohých biskupů a kněží ukázalo, že lze tuto liturgickou praxi bez obav slavit. Je jen škoda, že mnozí biskupové a kněží více nevyužívají možnosti představit svým věřícím tradiční liturgii. Z tohoto přístupu jakoby vznikal dojem jisté „pokoutnosti“ při slavení tradiční liturgie. Neobstojí ani odkaz na mínění věřících, že by snad této staleté formě slavení posvátné liturgie nerozuměli. Na otázku, kterou se zabývala tato práce, lze odpovědět kladně v tom smyslu, že na ni odpovídá svým teologickým stanoviskem nejvyšší církevní autorita papež Benedikt XVI.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Literární zdroje:

ADAM, A. *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2001. 471 s. ISBN 80-7021-420-1.

BENEDIKT XVI. *Apoštolský list (motu proprio) Summorum Pontificum* 14. září 2007. ACTA ČBK, č. 3, Praha 2008. 228 s.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Praha : Zvon, 1991. ISBN 80-7113-009-5.

BRADÁČ, J. *Věda o liturgii I*. Olomouc : Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta v Praze – pobočka v Olomouci, 1972. 94 – 95 s.

CLERC, P. *Moudrost liturgie a jak ji porozumět*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakl., 2002. 179 s. ISBN 80-7192-453-9.

ČALA, A. *Mše svatá*. Dominikánská edice Krystal : Olomouc, 1941. 192 s.

Dokumenty II Vatikánského koncilu. 2. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakl., 2002. 603 s. ISBN 80-7192-438-5.

FRANZEN, A. a R. FRÖHLICH. *Malé církevní dějiny*. 3. dopl. a rozš. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakl., 2006. 387 s. ISBN 80-7195-082-3

GUARDINI, R. *O posvátných znameních*. 2. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakl., 1992. 63 s. ISBN 80-85527-04-09.

JEDIN, H. *Malé dějiny koncilů*. Praha : Česká katolická Charita, 1990. 145 s. ISBN 3-402-82982-0.

Katechismus katolické církve. 1. vyd. Praha : Zvon, 1995. 793 s. ISBN 80-7113-132-6.

KOPEČEK, P. *Reforma liturgie a reforma církve - liturgie minulosti a současnosti*. Praha : Univerzita Karlova, KTF, 2002. 72 s.

- KUNETKA, F. *Úvod do liturgie svátostí*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakl., 2001. 351 s. ISBN 80-7192-618-3.
- KOCHEM, M. von. *Výklad mše svaté*. Praha : Ladislav Kuncíř, 1933. 352 s.
- MÜLLER, G. L. *Dogmatika pro studium a pastoraci*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakl., 2010. 888 s. ISBN 978-80-7195-259-6.
- NEWMAN, J. H. A. LANG. *Úvod do filosofie náboženského myslitele-konvertity a výbor z jeho spisů*. Praha : Vyšehrad, 1947.
- PESCH, O. H. *Druhý vatikánský koncil 1962-1965: příprava, průběh, odkaz*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1996. 440 s. ISBN 80-7021-194-6
- PIUS XII. Encyklika *Mediator Dei*. Brno : Museum, 1948. AAS 39.
- POLC, J.. *Posvátná liturgie*. Řím : Křesťanská akademie, 1981. 483 s.
- SCHALLER, P. M. *Misál římský*. Praha: Dědictví sv. Prokopa 1947. 1226 s.
- SCHALLER, P. M.. *Liturgie*. Praha : Dědictví sv. Prokopa, 1933. 264 s.
- TOMÁŠEK, F. *Katechismus katolického náboženství*. Praha : Česká katolická Charita, 1955. 149 s.
- WILTGEN, R. M., *Rýn se vlévá do Tibery*. Frýdek-Místek : Michael S. A., 2007. 331 s.
- Matiční zpravodaj*. Olomouc : Matice cyrilometodějská s. r. o. 2/2006. 10 s.